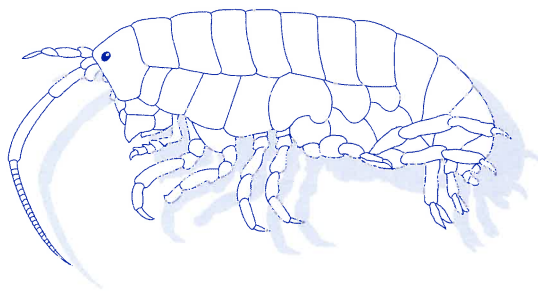

Afgete kantoor Oostende I

ISSN 0773-3542

België-Belgique
P.B.
8400 OOSTENDE I
3/5016

De Strandvlo

VLIZ vzw

Victorialaan 3

B-8400 Oostende

Driemaandelijks tijdschrift
van **De Strandwerkgroep België**

Jaargang **22** nr. **I**

Januari • Februari • Maart 2002

Periodiek van **De Strandwerkgroep, vereniging voor mariene biologie**
Verschijnt driemaandelijks

Voorzitter

Francis Kerckhof Muscarstraat 14, 8400 Oostende

☎ 059/50.72.94

e-mail : FrancisKerckhof@hotmail.com

Secretaris & WebMaster

Johan Mares Forelstraat 80, 9000 Gent

☎ 09/329.89.15

e-mail : johan.mares@strandwerkgroep.org

Penningmeester

Bart Verhaeghe Zuidbroekstraat 11, 8600 Woumen

☎ 051/50.23.46

e-mail : bart.verhaeghe@euronet.be

Redactieraad De Strandvlo

Ingrid Jonckheere St.-Idesbaldusstraat 20 bus 402, 8670
Koksijde

☎ 058/52.19.46
of
050/81.37.68

e-mail : ingrid.jonckheere@west-vlaanderen.be

Guido Rappé Kapelstraat 3, 9910 Ursel

☎ 09/374.39.68

e-mail : guido.rappe@rug.ac.be

Public Relations

Marie-Thérèse Panneels- Ter Yde 1, 8670 Koksijde
Vanhaelen

☎ 058/51.86.15

Els Vanderperren Kervyndreef 36, 8200 Brugge

☎ 0477/23.11.18

e-mail : els.vanderperren@yucom.be

Bestuursleden

Jean-Paul Vanderperren Hoogstraat 137, 1980 Zemst

☎ 015/34.07.81

e-mail : vdpjp@yucom.be

Jan Haelters J. Britostraat 24, 8200 Brugge

☎ 050/39 16 55

e-mail : j.haelters@mumm.ac.be

website : <http://www.strandwerkgroep.org> - **e-mail** : info@strandwerkgroep.org

Abonnementenprijs Belgische leden: **7,50 Euro**. Te storten op **rek. 000-1493424-12**, op naam van "De Strandwerkgroep" p/a B. Verhaeghe (zie hoger).
In Nederland kan gestort worden op **postgiro 0222305** op naam van
Standwerkgroep België, Zuidbroekstraat 11, 8600 Woumen, België.
Buitenlandse leden betalen: **9,00 Euro**.

INHOUD

Jaargang 22 nr. I

Inhoud, Bestuursmededeling	2	
Excursiekalender 2002, Meerdaagse excursie 2002	4	
Jaarvergadering	6	
M.-Th. Vanhaelen	Opnieuw trosjes eikapsels <i>Alloteuthis subulata</i> tijdens de zomer 2001 te Koksijde	7
M.-Th. Vanhaelen	Talrijke waarnemingen van de breedpootkrab <i>Portumnus latipes</i> in lente en zomer 2001 te Koksijde	9
Francis Kerckhof	Waarnemingen van de witte wenteltrap <i>Epitonium clathratulum</i> (Kannmacher, 1798) op een golfbreker te Oostende en op een wrak voor de Belgische kust	12
M.-Th. Vanhaelen	Massale stranding van levende bivalven in De Panne na de eerste herfststorm 2001	16
M.-Th. Vanhaelen	Opnieuw een eikapsel met embryo van de stekelrog <i>Raja clavata</i> te Koksijde	18
Hans De Blauwe	Columbuskrabbetjes <i>Planes minutus</i> (Linnaeus, 1758), derde vondst voor de Noordzee	21
Francis Kerckhof	Een bloei van de ciliaat <i>Mesodinium rubrum</i> (Lohmann, 1908)	24
M.-Th. Vanhaelen	Oproep! Grote stranding levende <i>Lutraria angustior</i> aan de Belgische Westkust	28
Guido Rappé	Wat zijn wieren? De perceptie van (mariene) biologie in de media	29
Literatuur		34
Poëzie		41

WOORD VOORAF

Een nieuw formaat, een nieuwe cover, een nieuwe Strandvlo-stijl: als dit geen spetterende start is voor de 22ste jaargang van ons favoriete tijdschrift. Vanaf dit nummer wordt de Strandvlo ook digitaal aan de drukker bezorgd, wat hopelijk een betere drukkwaliteit zal opleveren.

Ook de inhoud van dit nummer valt reuze mee. Kandidaat-deelnemers aan de jaarlijkse meerdaagse excursie van onze vereniging, kijk snel naar de bestuursmededelingen want we hebben wegens plaatsgebrek in de Boulonnais een nieuwe bestemming moeten kiezen.

Vergeet ook de jaarvergadering op zaterdag 9 februari niet in jullie agenda te noteren. Die dag zullen Marco Faasse en Hans De Blauwe ons alles leren over, hoe kun je het raden, mosdiertjes.

Tot slot mijn allerbeste wensen en veel goeds voor nu en in de toekomst!

BESTUURSMEEDEDELINGEN

Laagwatertabel Oostende - februari, maart, april 2002 (weekends)

februari

02/02	10.54-23.09
03/02	11.42-23.55
09/02	05.52-18.13
10/02	06.41-18.59
16/02	10.15-22.11
17/02	10.44-22.40
23/02	03.40-16.10
24/02	04.53-17.16

april

06/04	02.15-14.51
07/04	03.44-16.24
13/04	08.10-20.13
14/04	08.36-20.42
20/04	-12.39
21/04	01.27-14.10
27/04	07.35-19.51
28/04	08.16-20.33

maart

02/03	09.47-22.00
03/03	10.30-22.43
09/03	04.21-16.55
10/03	05.32-17.59
16/03	09.12-21.12
17/03	09.39-21.41
23/03	01.36-14.33
24/03	03.15-15.46
30/03	08.40-20.55
31/03	09.22-21.36

LW te :

Boulogne	43 min. vroeger
Calais	19 min. vroeger
Duinkerke	9 min. vroeger
Nieuwpoort	2 min. vroeger
Zeebrugge	8 min. later
Vlissingen	30 min. later

Excursiekalender 2002

- **Zaterdag 2 februari:** Koksijde - Ster der Zee, winters strand en strandhoofdleven
Afspraak: 10u00 parking Ster der Zee, bij dijk, einde Blanchardlaan, Koksijde
- **Zaterdag 9 februari:** Jaarvergadering (meer info in dit nummer van De Strandvlo)
Afspraak: De Ploate, Langestraat 82 te Oostende
- **Zondag 3 maart:** Oostende - Halve Maan, strandhoofden en strand
Afspraak: 10u00 vuurtoren, Hendrik Baelskaai, Oostende
- **Zaterdag 18 mei:** Zeebrugge – Jachthaven, kwallenwaarnemingsexcursie
Afspraak: 10u30 Rederskaai, overkant oude vismijn, links van de marine, Zeebrugge
- **Zondag 29 september:** De Haan, strandexcursie in samenwerking met Natuurreservaten De Haan
Afspraak: 10u30 tramstation, De Haan

Meerdaagse excursie 2002

Wegens het niet vinden van vrije accommodatie in de streek van de Boulonnais waren we genooddaakt om uit te kijken naar een andere locatie voor onze meerdaagse. Doordat de goede laagwaters dit jaar reeds vóór de paasvakantie beginnen was het niet eenvoudig om een excursie te organiseren waar zoveel mogelijk van onze leden zouden kunnen aan deelnemen. Uiteindelijk is er gekozen voor Saint-Germain-sur-Ay, een dorpje aan de Cotantin kust, ten noorden van Granville. We verblijven in 'Le Miramar', gelegen vlak bij de zee, vanaf vrijdagavond 29 maart 2002. Het einde van het verblijf is voorzien op woensdag 03 april, dus vijf overnachtingen. De mogelijkheid bestaat om pas op zaterdag toe te komen maar dat moet je wel verwittigen bij de inschrijving. De kostprijs voor het verblijf in vol pension is 32,00 EUR per persoon per dag. De overnachting gebeurt in kamers tot 4 personen. We beschikken ook over een klaslokaal voor onze werkzaamheden.

Interessante plaatsen in de omgeving zijn Granville met zijn rotskust en zijn haven, de Chaussey eilanden, de Havre de Lessay een natuurlijke inham (een paradijs voor vogelgluurders).

De boottocht heen en terug naar de Chaussey eilanden kost ongeveer 15,00 EUR (tarief 2001). Indien de groep groot genoeg is kunnen we van het groepstarief genieten. Het is wel noodzakelijk om lang vooraf te reserveren. Uit ervaring weten we dat het bootje eivol zit, zeker met het paasweekeinde.

Inschrijven graag zo snel mogelijk, uiterlijk einde januari, bij Jean Paul Vanderperren (tel. 015/34.07.81, gsm 0474/998011, e-mail vdpjp@yucom.be). Na uw storting van (32EUR x aantal personen x aantal overnachtingen) op rekening 000-1493424-12 van "De Strandwerkgroep" p/a B. Verhaeghe, Zuidbroekstraat, 11, 8600 Woumen., is de inschrijving definitief.

De prijs voor de boot rekenen we ter plaatse af.

Jaarvergadering Strandwerkgroep op zaterdag 9 februari 2002

Plaats : Jeugherberg 'De Ploate', Langestraat 82, Oostende

Programma :

9 uur 30: Ontvangst met koffie

10 uur 00: Voordracht over mosdiertjes met kleurrijke dia's door Hans De Blauwe en Marco Faasse. Alles wat je ooit had willen weten over deze toch redelijk ongekende groep wordt door Hans en Marco (twee leden van onze Strandwerkgroep) duidelijk gemaakt.

11 uur 30 : Administratief gedeelte (verslagen van de bestuursleden)

12 uur 30 : Middagmaal (vooraf uw naam doorgeven aan Francis Kerckhof - kosten: ± 300 bcf)

14 uur 00 : Deel II van de voordracht over mosdiertjes door Hans De Blauwe en Marco Faasse. Geïnteresseerden kunnen zelf mosdiertjes meebrengen om te determineren.

- Tussenin zal er ruim gelegenheid zijn voor het determineren van mariene organismen. Een aantal stereomicroscopen zal ter beschikking staan van de leden.
- Was u in 2001 de gelukkige vinder van een merkwaardige vondst, aarzel niet ze mee te brengen!

Opnieuw trosjes eikapsels *Alloteuthis subulata* tijdens de zomer 2001 te Koksijde 22615

M.-Th. Vanhaelen

Ruim 4 jaar na mijn laatste vondst van een tros strengen met embryo's van de dwergpijlinktvis (Koksijde, 20/7/1997), heb ik opnieuw één trosje met eieren *Alloteuthis subulata* aan de rand van een kel te Koksijde St-André opgeraapt op 29 augustus 2001. Diezelfde morgen had ik reeds een levend juveniel dwergpijlinktvisje van ± 4 cm gezien, dat te Nieuwpoort vanop het Westerstaketsel door een jongetje werd opgevisst. Ik vertelde hem dat je soms heel uitzonderlijk de eikapsels van deze inktvisjes op het strand kunt aantreffen. Wel een toeval dat net die dag, 's namiddags terug één zulk trosje aanspoelde. Ik zocht aandachtig, in de hoop er meer te ontdekken, maar dit gebeurde niet. Ook de vorige twee dagen en één dag nadien werden er geen gevonden. Eierstrengen van *Alloteuthis subulata* blijven dus een rariteit op Belgisch strand, evenals in Nederland: Lacourt & Huwae (1981) vermelden dat zowel de dieren, eierstrengen en het gladiusmateriaal zeer zeldzaam zijn op de Nederlandse stranden.

Voor de gekende Belgische strandingen van deze eiertrossen verwijs ik naar Vanhaelen (1994,

1996, 1997). Een hoogtepunt was wel de zomer van 1996, toen in vier opeenvolgende dagen zeven eiertrossen met eieren of embryo's, verzameld werden van Oostduinkerke tot Koksijde-Sint-André.

De huidige vondst is een trosje met 21 strengen van ± 2 cm tot 3 cm lengte, gevuld met bolronde, ovale en licht gekrulde eitjes van $\pm 1,5$ mm die allemaal aan de rand reeds een witte, crèmeachtige vlek vertoonden (tussen groeistadium 1 en 2 zie Vanhaelen, 1996 en 1997). De strengen zaten vast aan een kluwentje van resten zeedraad spec. *Laomedea* spec., een heel dun plastic draadje, enkele lege hulsjes van schelpkokerwormen *Lanice conchylega* en fijn groenwier, vermoedelijk *Enteromorpha compressa*. De eieren waren zeer vers: na zes weken was er nog geen zwavelgeur waar te nemen en was het in zeewater bewaarde trosje nog niet zwart; de ontwikkeling van de embryo's ging echter niet verder.

Volgens Lacourt & Huwae (1981) zet deze soort zijn eieren af van begin zomer tot in het najaar. We moeten dus ook tijdens de herfst nog attent

zijn op deze gelatineuze trosjes met knotsvormige zakjes; aangezien augustus 2001 zeer warm was, is het mogelijk dat *Alloteuthis subulata* dit jaar nog laat op het seizoen eieren afzette.

Literatuur

- Lacourt, A. W. & P.H.M., Huwae, 1981. De inktvissen (Cephalopoda) van de Nederlandse kust. Wet. Med. K.N.N.V. nr. 146: 6-7-9-19.
- Vanhaelen, M.-Th., 1994. Eikapsels van de dwergpijlinktvis *Alloteuthis subulata* (Lamarck, 1798). De Strandvlo, 14(3): 81-82.
- Vanhaelen, M.-Th., 1996. Eikapselstrossen van de dwergpijlinktvis *Alloteuthis subulata* (Lamarck, 1798) tijdens de zomer 1996 te Koksijde-Oostduinkerke. De Strandvlo, 16(3): 87-88.
- Vanhaelen, M.-Th., 1997. Eén eikapselstrosje van de dwergpijlinktvis *Alloteuthis subulata* te Koksijde in zomer 1997. De Strandvlo, 17(4): 140.

Naschrift: nog twee trosjes eikapsels van de dwergpijlinktvis in september 2001 te Koksijde

Op 6 september 2001 spoelde, nu te Oostduinkerke, Sint-André weer één trosje eikapsels aan. Het bestond uit 18 strengen waarvan de witte, bolvormige eitjes zich in stadium 2 bevonden.

Ook op 13 september 2001 vond ik nog een dikker trosje, te Koksijde bij

Ster der Zee. Het telde 28 strengen, was ook in stadium 2 en erg vers.

Beide trosjes hingen weer aan een bundeltje van overwegend lege schelpkokers en wat resten zeedraad.

**Ter Yde, I
8870 Oostduinkerke**

Talrijke waarnemingen van de breedpootkrab *Portumnus latipes* in lente en zomer 2001 te Koksijde

22616

M.-Th. Vanhaelen

Reeds op 28 januari 2001 had C. d'Udekem d'Acoz in De Haan 1 volledig volwassen ♂ *Portumnus latipes* gevonden. Vanaf begin mei tot eind augustus 2001 vond ik deze soort regelmatig te Koksijde. Op 8 mei 2001 lagen er 1 volwassen ♂, enkele juveniele dode dieren en schilden, maar ook een vers dood ♀ exemplaar dat reeds gele-eieren droeg. Adema (1991) meldt dat wijfjes breedpootkrabben met eieren kunnen gevonden worden in juni en juli. De drachtige *Portumnus latipes* van 8 mei 2001 (Koksijde) is dus wel een zeer vroege waarneming. Dit ♀ exemplaar heeft een schildlengte van 2,1 cm.

Tijdens de volgende 15 strandtochten lagen er telkens enkele volwassen dode dieren; op 10 mei 2001 echter, trof ik een levend exemplaar aan, dat zich bliksemsnel ingroef; er lagen die dag ook vele 100-den vervellingen van juveniele dieren.

Op 25 juni 2001 merkte ik aan de Noordfranse kust te Wissant en te Zuydcoote ook opvallend veel dode breedpootkrabben en schilden op in

de vloedlijn. Tijdens de maanden juli en augustus gingen de dagelijkse strandingen van vervellingen en dode dieren onverminderd door. Enkele keren vond ik nog een paar levende breedpootjes in emmertjes van kinderen, tussen 10-tallen *Diogenes pugilator* en jonge *Carcinus maenas*. Op 19 juli 2001 spoelde er nog een dood ♀ *Portumnus latipes* met eieren aan.

Misschien is het niet zo verwonderlijk dat we zo weinig levende breedpootkrabben op het strand vinden, want Adema (1991) vermeldt dat het uitgesproken nachtdieren zijn, die zich overdag ingraven, soms tot 10 cm diep.

Het talrijk aanspoelen van deze soort tijdens lente en zomer 2001 was een goede gelegenheid om de schildtekening, de zogenaamde 'witte vlek' die vaak bij *Portumnus latipes* voorkomt, eens nader te bekijken. Naast de egaal rozebruine gemarmerde schildjes ziet men veel exemplaren met, in het midden, een bijna symmetrische opvallende witte vlek. Deze kan, qua grootte en vorm bijna eindeloos variëren. Er komen

volledig witte schilden voor, evenals schilden met slechts een onooglijk fijn wit streepje. Soms is de vlek rond, driehoekig of ruitvormig. Sommige schilden vertonen een zeer onregelmatige witte vlek, met als omtrek een mengeling van rechte en gebogen zijden. Met een beetje fantasie kan je er bijvoorbeeld een spookje, een rog, een zee-egel, een vleermuis, een boom, een paddestoel, een ster,... in

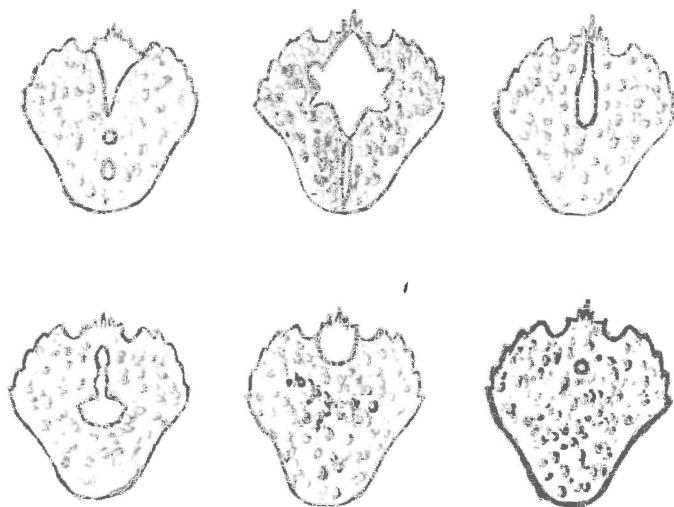
herkennen. Uit een 100-tal schilden met vlek heb ik er een aantal met karakteristieke figuur getekend (fig. 1 en 2). Hierbij hield ik er rekening mee de voorbeelden van de tekening van De Groot (1983b) zie Adema (1991) niet te herhalen. Indien iemand meer weet over de oorzaak en het ontstaan van deze merkwaardige witte vlekken bij breedpootjes zou ik dat graag vernemen.

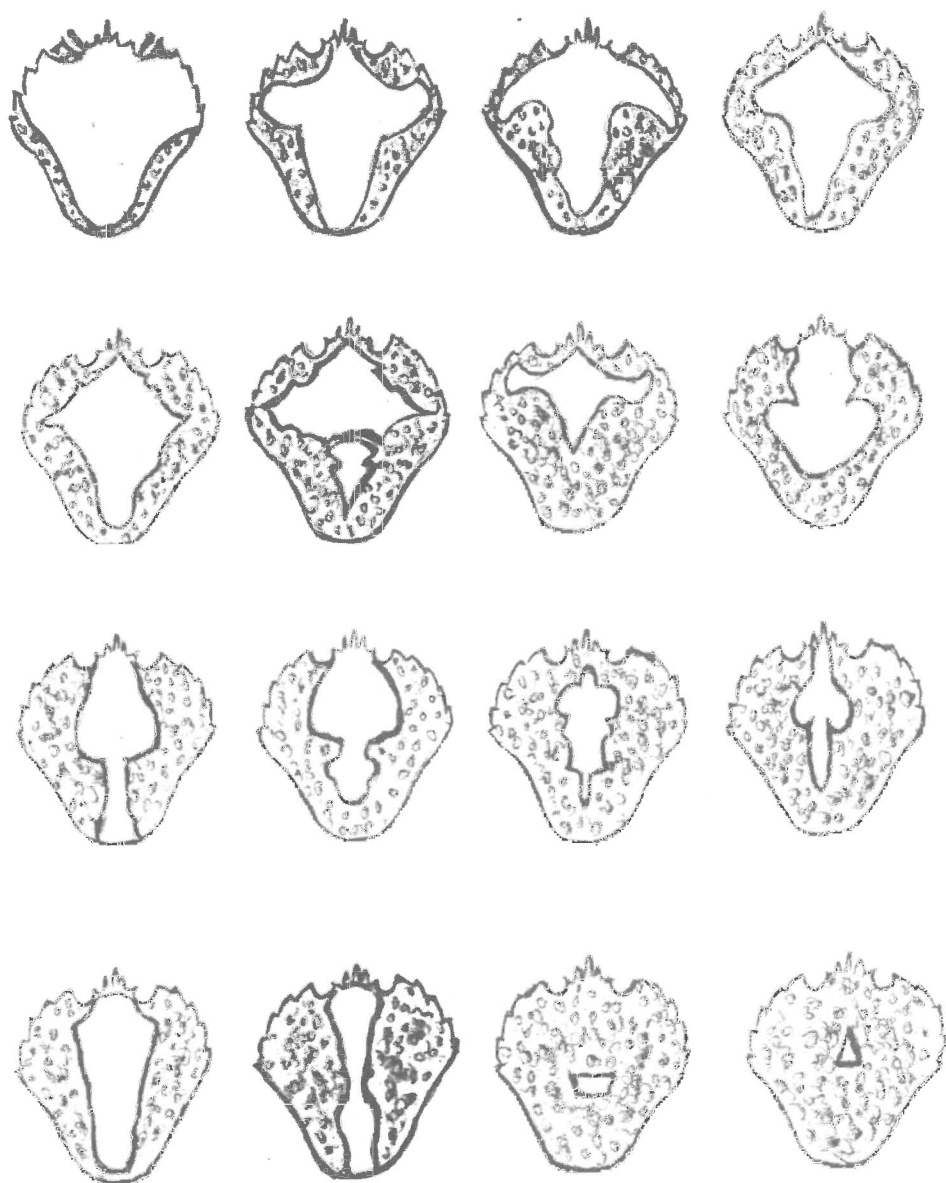
Literatuur

Adema, J.P.H.M., 1991. Krabben van Nederland en België. Nat. Mus. Leiden, 244 p

**Ter Yde, I
8870 Oostduinkerke**

Figuur 1. Schilden *Portumnus latipes* (deel 1) getekend door Marie-Thérèse Vanhaelen

Figuur 2. Schilden *Portumnus latipes* (deel 2) getekend door Marie-Thérèse Vanhaelen

Waarnemingen van de witte wenteltrap *Epitonium clathratulum* (Kanmacher, 1798) op een golfbreker te Oostende en op een wrak voor de Belgische kust

22617 Francis Kerckhof

De melding van een vondst van een levend wit wenteltrapje *Epitonium clathratulum* (Kanmacher, 1797) op een golfbreker te Koksijde, op 13 maart 2001 (Jonckheere, 2001), leek me een geschikte aanleiding om enkele bijkomende waarnemingen van deze soort te publiceren.

Regelmatig onderzoek ik mosselkluiten afkomstig van de golfbrekers op het strand van Oostende Halve Maan. De afgelopen jaren vond ik daarbij tweemaal een jong levend exemplaar van het witte wenteltrapje *E. clathratulum*. De eerste vondst dateert van 1 maart 1998, de tweede van 12 maart 2001. Beide exemplaren waren zeer klein, iets kleiner dan 1 mm, maar toch goed herkenbaar. De exemplaren met dier vielen in het bijzonder op door een roodachtige kleur. Inderdaad, wenteltrapjes zijn in staat om slijm af te scheiden dat bij blootstelling aan licht en lucht purperpaars of violet verkleurt. Ik vond de wenteltrapjes in mosselstalen afkomstig van de tweede golfbreker vanaf het Oosterstaketsel.

Daarnaast vond ik te Oostende in 1998 nog juveniele witte wentel-

trapjes, met resten van het dier, in fijn materiaal verzameld uit de vloedlijnzoom: twee exemplaren op 22 februari en één exemplaar op 2 september 1998. Dat laatste exemplaar viel op door een roestbruine kleur, vermoedelijk van de resten van het dier. Het kan echter best dat het dier al veel langer dood was.

Naast de recente vondsten op golfbrekers, vooralsnog van juveniele exemplaren, kan ik hier bovendien melding maken van waarnemingen van volwassen exemplaren. Tijdens een duikcampagne waarbij de fauna van een wrak in de Noordzee, de Birkenfelz, bemonsterd werd trof Jan Haelters op 10 juli 2001 volwassen witte wenteltrapjes talrijk aan tussen de begroeiing van het wrak. Dit wrak ligt zo'n 40 km uit de kust. De begroeiing, althans van de staalnameplaats, bestond hoofdzakelijk uit een laag uit slib opgebouwde kokertjes van het vlokreeftje *Jassa herdmanni*, en poliepenkolonies. Op de verticale wanden waren dat kolonies van de poliep *Sarsia eximia*, op de horizontale wanden voor-

namelijk de gorgelpijp *Tubularia indivisa*. Verschillende soorten zee-anemonen waren ook aanwezig.

Gewoonlijk kan men lege exemplaren van het witte wenteltrapje vinden in fijne gruisbanken, of in de vloedlijnzoom. Waarnemingen van levende exemplaren zijn zeldzaam. Er is een oude waarneming van Pelseneer (1883). Die maakt melding van een exemplaar op een steen binnengebracht door Blankenbergse vissers. Vermoedelijk werd deze steen ergens in de Noordzee voor onze kust opgevist. Backeljau (1986) vermeldt 2 levende exemplaren die in 1971 opgevist werden "nabij de Hinders". De laatste jaren konden levende exemplaren van de soort verzameld worden tijdens diverse opspuitingscampagnes onder andere tijdens strandsuppleties te Vosseslag (de Haan). In 1998 dacht ik trouwens dat de Oostendse waarnemingen van witte wenteltrapjes, zowel die uit het gruis als de exemplaren van tussen de mosselkluiten, iets te maken hadden met de opspuitingen en dat het om verspoelde exemplaren ging. Al deze waarnemingen zijn in elk geval een bewijs dat er witte wenteltrapjes voor onze kust leven en dat de soort vermoedelijk in geschikte biotopen verder uit de kust zelfs niet zeldzaam is.

Hoe zit dat dan met het voorkomen op de golfbrekers? Zowel de beide

waarnemingen gedaan op de golfbrekers te Oostende als de vondst te Koksijde gebeurden in maart. Onderzoek van mosselkluiten van de Oostendse golfbrekers genomen op andere momenten leverden verder geen juveniele witte wenteltrapjes op. Waarschijnlijk betreft het hier larven die zich (tijdelijk) in dat milieu gevestigd hebben. Zoals de meeste Europese wenteltrapjes die leven in ondiep water, heeft ook *C. clathratulum* planktotrofe larven die vermoedelijk over lange afstanden kunnen getransporteerd worden. De herkomst van deze larven zou dan ergens in het Kanaal kunnen liggen, of eventueel van verder uit de kust. Mogelijks leven er witte wenteltrapjes in de laagste zone op de golfbrekers, en moeten we gewoon nog de geschikte biotoop van deze soort – de Metridium zone? – nader onderzoeken om daar zekerheid van te krijgen. Dat witte wenteltrapjes in het getijgebied kunnen voorkomen bewijzen de waarnemingen van de Boulonnais. Tijdens een SWG-meerdaagse in april 1992 werden daar op 20 april te Pointe aux Oies, halfweg tussen Wimereux en Audresseles, 3 levende exemplaren gevonden, ook al in het voorjaar (d'Udekem d'Acoz & Rappé, 1993). En ik meen te weten dat er nog wel meer gevonden zijn in de Boulonnais.

Van Nederland zijn er weinig waarnemingen van levende dieren. De

recentste dateert uit 1994. Op een steen opgevist op 4 juni 1994 uit een geul in de Oosterschelde zat 1 exemplaar (Wetsteyn en Nieuwenhuize, 1996) Deze auteurs geven verder nog 3 waarnemingen van levende exemplaren van voor de Nederlandse kust. Alhoewel *E. clathratulum* op de Birkenfelz algemeen was en daarop blijkbaar een gunstig habitat vond, is het merkwaardig dat Van Moorsel et al. (1991), in een onderzoek dat ze uitvoerden naar de fauna van wrakken en andere harde substraten voor de Nederlandse kust, de soort blijkbaar niet aangetroffen hebben. Zij deden hun onderzoek in de periode 1986-1990.

De recente vondsten van levende witte wenteltrapjes zouden de indruk kunnen wekken dat deze soort algemener is geworden. Vermoedelijk is dat niet het geval en is het eerder zo dat er meer en gemotiveerdere waarnemers op pad zijn en dat er grondiger gezocht wordt, ook in

ongewone habitats. Zo wordt er bijvoorbeeld ook meer gedoken.

Zoals Jonckheere (2001) ook al opmerkte is er nog weinig gekend over de biologie van *E. clathratulum*. Van veel Epitonium soorten is echter geweten dat ze leven van zeeanemonen. Zowel op de golfbrekers als op het wrak komen verschillende soorten zeeanemonen voor, op het wrak zeker de zeeanjelier *Metridium senile*, en slibanemonen *Sagartia* spec. waarschijnlijk ook andere soorten. De eerste 2 soorten komen ook frequent op de golfbrekers voor. Het is mogelijk dat witte wenteltrapjes in nauwe associatie met deze soorten leven. Misschien leven de witte wenteltrapjes echter ook van sommige hydroïdpoliepen. Op het wrak zou dat dan *Sarsia eximia* kunnen zijn, op de golfbrekers misschien gorgelpijp- (*Tubularia*-) soorten. Zeeanjelier en gorgelpijp vormen in het laagste getijdengebied zelfs een typische zone op de golfbrekers.

Summary

In this article, additional findings of the wentletrap *Epitonium clathratulum* (Kammacher, 1797) from the Belgian coast are mentioned. Juvenile specimens were collected at two occasions from between mussels

on a groyne at Oostende: on 22 February 1998 (two specimens) on 2 September 2001 (one specimen). Adult specimens were common on a wreck, located some 50 km off the coast of Zeebrugge.

Literatuur

- Backeljau, T., 1986. Lijst van de recente mariene mollusken van België. Studiedocumenten van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen. 29: 1-106.
- d'Udekem d'Acoz, C. & G. Rappé, 1993. Verslag SWG-weekend in de Boulonnais (17-20 april 1992). De Strandvlo, 13 (2): 68-75
- Jonckheere, I., 2001. Witte wenteltrap *Epitonium clathratulum* levend op een golfbreker te Koksijde. De Strandvlo, 21(2): 53-57.
- Pelseneer, P., 1883. Etudes sur la faune littorale de la Belgique. Mollusques et autres animaux inférieurs recueillis sur la côte Belge en 1883. Annales de la Société royale malacologique de Belgique: bulletin des séances, 18: CXVI-CXXI.
- van Moorsel, G.W.N.M., H.W. Waardenburg & J. van der Horst, 1991. Het leven op en rond scheepswrakken en andere harde substraten in de Noordzee (1986 t/m 1990) – een synthese –. Rapport 91.19 Bureau Waardenburg bv, voor Rijkswaterstaat, Dienst Getijde wateren, proj. nr.91.42: 49 pp.
- Wetsteyn, L.P.M.J. & J. Nieuwenhuize, 1996. *Epitonium clathratulum* (Kanmacher, 1798) (Gastropoda, Prosobranchia: Epitoniidae) new for the Oosterschelde (The Netherlands), and some remarks on its presence in the Dutch Delta area. Basteria, 59: 139-140.

**Muscarstraat 14
8400 Oostende**

Massale stranding van levende bivalven in De Panne na de eerste herfststorm 2001

22618 M.-Th. Vanhaelen

Na een nacht met hevige rukwinden uit het westen tot noordwesten op 10 september 2001, heeft zich, op 12 en 13 september 2001, een nooit eerder

geziene massale stranding van verschillende soorten levende tweeklep-pigen voorgedaan op de stranden van De Panne en St.-Idesbald.

Een bondig overzicht:

I. De Panne: 12-09-2001

- *Venerupis senegalensis*, tapijtschelp: + 10.000 exemplaren, levend actief of vers dood, 3,5 cm à 4,5 cm
- *Spisula solida*, stevige strandschelp: 1000-den levend en vers lege exemplaren, 3 à 5 cm
- *Petricola pholadiformis*, Amerikaanse boormossel: 1000-den levend, actief, 3,5 à 6 cm
- *Cerastoderma edule*, kokkel: + 100, de helft levend, tot 4,5 cm
- *Lutraria angustior*, otterschelp: 1 doublet met vleesresten, 6,8 cm
- *Abra alba*, witte dunschaal: vele 100-den, levend
- *Spisula subtruncata*, halfgeknotte strandschelp: 100-tal, levend
- *Ensis directus*, Amerikaanse zwaardschede: **geen** verse doubletten

II. De Panne + Sint-Idesbald: 13-09-2001

- *Venerupis senegalensis*: vele 1000-den, levend
- *Petricola pholadiformis*: 1000-den levend
- *Barnea candida*, witte boormossel: +400 exemplaren, levend, vers dood of met vleesresten
- *Cerastoderma edule*: + 250, levend of vers leeg, tot 4,5 cm
- *Mya truncata*, halfgeknotte strandgaper: 2 levend en 14 verse doubletten

- *Mya arenaria*, strandgaper: 1 vers dood, 5 cm
- *Mytilus edulis*, mossel: 1000-den levend
- *Aequipecten opercularis*, wijde mantelschelp: 1 doublet met vleesresten van 4,7 cm
- *Lutraria angustior*: 1 doublet met vleesresten, 6,8 cm
- *Ensis directus*: **geen** verse doubletten

De meeste levende tapijtschelpen en Amerikaanse boormosselen stuwden hun sifo's naar buiten.

Voorts vielen op beide dagen de volgende mariene organismen op omwille van het massaal aanspoelen:

- *Sagartia troglodytes*, slibanemoon: vele miljoenen
- *Echinocardium cordatum*, zeeklit: massaal
- *Psammechinus miliaris*, gewone zee-egel: vele 100-den dode dieren, tot 4,6 cm

Wat het aantal levende bivalven betreft: gedurende de 20 voorbije jaren zag ik slechts van *Ensis directus* omvangrijker levende strandingen. Zo noteerde ik op 17 april 1992: Koksijde, Sint-Idesbald, De Panne: miljoenen doubletten, 10000-den met dood dier en vele 1000-den met levend, actief dier.

Op 7 mei 1997 was er te Koksijde nog een stranding van 100-den levenden, sindsdien zijn de waarnemingen van levende *Ensis directus* schaars geworden aan de Westkust.

De huidige grote, gedifferentieerde levende stranding van bivalven kan er op wijzen dat er, na de introductie en explosieve uitbreiding van *Ensis directus* vóór onze kust geleidelijk opnieuw een evenwicht tot stand komt tussen de autochtone soorten en de inwijkeling. Of onze vroegere *Ensis*-soorten zich terdege zullen herstellen is momenteel nog niet aan te tonen. Meer gegevens over *Ensis minor* en *Ensis arcuatus* aan de Westkust zal ik trachten te bundelen voor een volgend artikel.

Ter Yde, I
8870 Oostduinkerke

Opnieuw een eikapsel met embryo van de stekelrog *Raja clavata* te Koksijde

22619

M.-Th. Vanhaelen

In de periode vanaf 16 april 2001 tot 21 mei 2001 spoelden er op de Belgische kust opvallend veel eikapsels van de hondshaai aan. Ook roggenkapsels die er erg vers uitzagen werden in het gevarieerd vloedlijnaanspoelsel aangetroffen. Aan de Westkust hadden we ook minder fraaie confrontaties tussen dat aanspoelsel: olieklodders en grote vetklompen, benevens de vele honderden gele afsluitdoppen van ketchup (die trouwens de hele kust aandeden). Eén en ander was het gevolg van de aanvaring van de koeler 'Music' en de tanker 'Vera' vóór De Haan op 13 april 2001.

Gedurende die 5 weken verzamelde ik de hondshaai- en roggenkapsels, vooral te Koksijde, De Panne en slechts een gedeelte van het Oostduinkerke strand (Sint-André). De stranden van Oostduinkerke-dijk, Oostduinkerke-Duinpark en Nieuwpoort waren al 'gesloten' wegens de olievervuiling. Niettemin kon ik toch in totaal 186 hondshaaikapsels *Scyllirhinus caniculus*, 48 eikapsels van de stekelrog *Raja clavata*, 2 kapsels van de gladde rog *Raja montagui* en 1 van de sterrog *Raja*

radiata verzamelen. Bij de 10 kapsels van stekelroggen van 19 april 2001, gevonden te Koksijde, waren er 2 met nog afgesloten apex: van één was een horen afgebroken, het andere vertoonde een miniem scheurtje, waarlangs wat witachtige, naar zwavel geurende, vloeistof naar buiten kwam. Deze twee kapsels bewaarde ik. De andere werden, na opmeten weggegooid. De maximum lengte bedroeg 8,4 cm en de maximum breedte was 6,4 cm.

Na vijf maanden bemerkte ik, bij het eikapsel met het scheurtje dat inmiddels in de vergeethoek was geraakt, aan beide zijden van de platte, ingedroogde doos de afdruk van een gekrulde graat. Was het mogelijk dat er méér dan een ruggengraat overgebleven was in de doos? Na het kapsel even terug te laten zwellen, maakte ik het open en kwam een onvolgroeid embryo van de stekelrog tevoorschijn, dat maar ongeveer de helft van de doos vulde (fig. 1). Het mini-rokje was 2,8 cm breed en 2,8 cm lang; de staart was $\pm$ 5 cm. Op de staart kon ik 4 zeer fijne stekeltjes zien. Er waren ook nog wat restjes gestolde dooier aanwezig. Het

is de tweede maal dat ik een kapsel met embryo van de stekelrog aan onze kust vind (Vanhaelen, 1996). In januari 1995 ging het echter om een volgroeid embryo dat de doos volledig vulde.

Na deze verrassende vondst ging ik op zoek in mijn dozen met mariene organismen, meegebracht uit de Algarve, Portugal van de periode februari-maart 2000. Ik herinnerde dat er toen op enkele stranden vele 10-tallen verse eikapsels van de golfrog *Raja undulata* aangespoeld waren en dat ik er een aantal verzameld had. Tussen de 6 bewaarde kapsels golfrog was er weer eentje waarbij de apex

nog gesloten was. Er rammelde 'iets' in het opgebolde eikapsel. Na opweken maakte ik de doos open. Er verscheen een embryonaal golfrogje in een nog vroeger stadium (fig. 2). De vinnen lagen opgevouwen op de rug, de snuit was nog niet spits en aan de buikzijde zat één dikke klomp gestolde eierdooier.

Uit deze twee waarnemingen blijkt weer eens dat we roggenkapsels niet te vlug mogen weggooien en dat strandexemplaren met inhoud (dooier en/of embryo) iets minder zeldzaam zijn dan algemeen wordt aangenomen (Lacourt, 1979: 1 kans op 10.000).

Literatuur

- Lacourt, A.W., 1979. Eikapsels van de kraakbeen vissen, roggen, haaien en draakvissen van Noord- en West-Europa. Wet. Med. K.N.N.V., nr. 135: 1-27.
- Vanhaelen, M.-Th., 1996. Aantekeningen bij eikapsels van roggen tijdens de winter 1994-1995 te Koksijde. De Strandvlo, 16(1): 31-34.

**Ter Yde, I
8870 Oostduinkerke**

Fig. 1. Eikapsel *Raja clavata* met onvolgroeid embryo; Koksijde 19/4/2001.

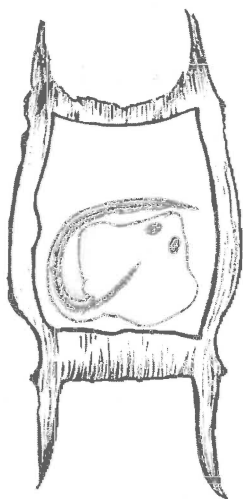
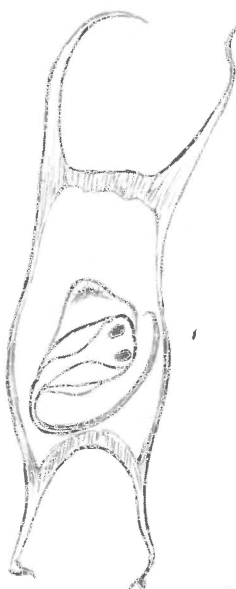

Fig. 2. Eikapsel *Raja undulata* met onvolgroeid embryo; Santa Eulalia (Albufeira) Algarve, 2000.

Columbuskrabbetjes *Planes minutus* (Linnaeus, 1758), derde vondst voor de Noordzee

22620

Hans De Blauwe

Op 15 september 2001 maken Jozef Vansteenkiste, Michel Seys en de auteur een strandwandeling van Oostende naar Blankenberge. Tijdens de wandeling vinden we diverse voorwerpen met eendenmossels. Op één van die voorwerpen zitten 5 Columbuskrabbetjes *Planes minutus* (Linnaeus 1758).

Ter hoogte van de duindoorgang "Turkijën" te Bredene ligt in de vloedlijn een massieve, zwarte blok kunststof, ongeveer 15 x 20 x 30 cm. Met je nagel kan je er met veel kracht een putje in duwen, dat nadien terug veert. Het is blijkbaar een soort rubber of zacht plastic. De zijkanen en de onderkant zijn dicht bezet met grote eendenmosselen (*Lepas anatifera*). Vermoedelijk is het blok 's nachts, tijdens het laatste hoogtij, aangespoeld. De grootste eendenmosselen zijn 4 cm lang, met stelen van ongeveer 15 cm. Op sommigen staan weer kleine en zelfs even grote soortgenoten. Het geheel is vrij zwaar.

Bij het omdraaien van het blok merken we enkele krabbetjes met vierkant rugschild op. Eén exemplaar is door het gewicht van het blok

gekwetst en reeds overleden. In totaal zitten 5 krabben op het blok. Ze vertonen een vreemd gedrag. Op het vlakke strand doen ze onwennige 'danspasjes'. Op je hand zijn het behendige klimmers die onmiddellijk twee vingers omklemmen en eronder gaan hangen. Dit gedrag en hun vreemde uiterlijk zijn voor mij een teken dat deze dieren niet alleen met dit blok zijn aangespoeld, maar er ook op leven. Op het strand zouden ze zeker omkomen, daarom neem ik ze alle vijf mee. Het zijn 2 mannetjes en 3 wijfjes.

Thuis gekomen is nog één mannetje in leven dat ik in een aquarium houd. Meestal hangt hij aan de zijkant van een steen. Hij recupereert goed. Hij eet verbazend weinig maar aanvaardt kleine stukjes mossel, zaagje en mestpier als voedsel. Hij reageert vooral op bewegende prooien. Op 18 november overlijdt hij.

Eerst had ik geen idee om welke krabbetjes het zou kunnen gaan maar een telefonische tip van Francis Kerckhof versnelde de determinatie aanzienlijk. Columbuskrabbetjes *Planes minutes* waren slechts

tweemaal eerder in de Noordzee opgemerkt en dus is de soort opgenomen in Adema (1991). Voor een gedetailleerde beschrijving en meer informatie verwijs ik dan ook naar dit boek. De eerste vondst in de zuidelijk Noordzee gebeurde op 20/10/1958 op het strand van Scheveningen. Het was een wijfje. De volgende waarneming werd gedaan op 29/12/1982 voor de kust van Oostende. Tussen de eendenmosselen op een opgeviste scheepstros leefden een mannetje en een vrouwtje (Eneman *et al.*, 1983).

Op 15/09/2001 stond er een harde WNW-wind. Ook de vorige twee weken kwam de wind uit westelijke tot noordelijke richtingen, doorgaans windkracht 5 of iets meer. De vloedlijn lag vol plastic voorwerpen (visbakken, vismanden, bodemloze emmertjes uit kreeftenfuiken), nylon netfragmenten, touw. Tijdens de voorgaande dagen waren ook veel wieren aangespoeld, voornamelijk riemwier. Bij de twee vorige waarnemingen van de Columbuskrab was er ook sprake van enige dagen NW-storm en het aanspoelen van grote hoeveelheden wier. Behalve het substraat met de Columbuskrabbetjes werden nog 4 andere substraten met eendenmosselen gevonden: een tapijt, twee stukken touw en een visbak.

De door ons gevonden krabbetjes zijn zeer groot: de mannetjes meten 20 en 23 mm, de vrouwtjes respectievelijk 19, 21 en 24 mm. Normaal blijft de carapaxbreedte onder de 19 mm (Adema, 1991). Twee van de vroeger aangespoelde krabben hadden een carapaxbreedte van 21.5 mm. Eén van de door ons gevonden exemplaren brengt de maximaal gekende carapaxbreedte naar 24 mm. De twee levende wijfjes dragen eieren, het overleden wijfje niet (meer?). De mannetjes zijn licht oranje gekleurd, de wijfjes kastanjebruin.

De Columbuskrab wordt bijna altijd aangetroffen op drijvende voorwerpen (Adema, 1991). Hij is zeer algemeen in de drijvende Sargassum-wiergemeenschap die voorkomt in het centrale en westelijke deel van de Noord-Atlantische Oceaan (de Sargasso-Zee). Ook worden ze, en dan vooral oudere exemplaren, gevonden op drijfhout, tussen eendenmosselen (Eneman *et al.*, 1983), tussen de huidplooien onder de staart en bij de achterpoten van grote zeeschildpadden en tussen de begroeiing van scheepshuiden.

Twee van de op 15/09/2001 gevonden exemplaren (de grootste) zullen opgenomen worden in de collectie van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen.

Summary

On September 15th, 2001, five *Planes minutus* (Linnaeus 1758) were found alive between goose barnacles (*Lepas anatifera*), living on a synthetic substrate washed ashore on the beach of Bredene. Two of them were males, three were females carrying eggs.

They are width exceptionally large, their carapaxbreath measuring between 19 and 24 mm. One male could be held in an aquarium for two months. In the same period many large algae and some other objects with goose barnacles were stranded.

Literatuur

- Adema, J.P.H.M., 1991. De krabben van Nederland en België. Leiden: Nationaal Natuurhistorisch Museum, 244pp.
- Eneman, E., F. Kerckhof & G. Rappé, 1983. Columbuskrabbetjes, *Planes minutus*, in onze kustwateren, tweede vondst voor de Noordzee. De Strandvlo, 3(2): 42-46.

**Watergang 6
8380 Dudzele**

Een bloei van de ciliaat *Mesodinium rubrum* (Lohmann, 1908)

22621

Francis Kerckhof

Op 28 augustus zagen waarnemers van het BELMEC team van de Beheerseenheid van het Mathematisch Model van de Noordzee (BMM) tijdens een controle vlucht vanuit het vliegtuig een enorme rode vlek ter hoogte van de zogenaamde ankerplaats voor Zeebrugge. Ze beschreven het fenomeen als ongewoon en zeer indrukwekkend. Aan de scheepvaartpolitie, die in de buurt was, werd gevraagd om enkele stalen van het water te nemen voor verder onderzoek. In eerste instantie dacht men aan een bloei van de zeevonk, *Noctiluca miliaris*.

Toen ik de stalen onderzocht, zag ik dat het hier in elk geval geen *Noctiluca* betrof. De organismen in het staal waren veel kleiner en zeer beweeglijk. Bij onderzoek onder de microscoop waren de bewegende trilharen heel duidelijk te zien. In het begin zwommen ze nog heel actief maar al heel snel, binnen enkele minuten, viel elke beweging stil en zag ik de organismen als het ware uiteen vallen. Daarbij veranderde de rode kleur bijna onmiddellijk in groen. De kleurverandering van rood naar groen was ook in het staal zelf te

zien. Op de bodem van de bokaal vormde er zich na een poosje een groenachtige laag die bij het bekijken hier en daar nog wat rood pigment bevatte. Een tweede staal dat ik een nachtje in de koelkast had gezet zonder conservering vertoonde 's anderendaags op de bodem nochtans een helder rozerode kleur. Na conservering met formol en nog een dag koelkast had zich ook in dit staal op de bodem ook een groenige laag gevormd terwijl de bovenliggende vloeistof nog een doorzichtige rozerode kleur had.

Deze bloei, een echte red tide, was dus niet veroorzaakt door de zeevonk. Wanneer zeevonk verantwoordelijk is voor een rode bloei, is dat langs onze kust gewoonlijk vroeger in het zomerseizoen. Wat was het dan wel? Nu is het niet evident om microscopisch klein fytoplankton te determineren. Het kan van alles zijn en, gezien de afgelopen periode van uitzonderlijk warm weer, net zo goed om één of andere tropische soort gaan, mogelijks meegekomen in het balastwater van een schip. Bovendien, omdat de organismen eerst heel beweeglijk zijn om vervolgens na

korte tijd uit elkaar te vallen, was het moeilijk om ze rustig te bekijken. Dan zag ik zo'n organisme opeens stilvallen waarna er een soort "moes" overbleef.

Bij het bekijken van wat literatuur over marien plankton en red tides, vond ik gelukkig een publicatie die mij op weg hielp naar de oplossing. In een artikel in het Netherlands Journal of Sea research beschrijven Fonds en Eisma (1967) een rode bloei die zich voorgedaan had in augustus 1965, op zowat 6 mijl uit de Nederlandse kust, ter hoogte van Egmond. Deze bloei bleek veroorzaakt door de ciliaat *Mesodinium rubrum*. Het artikel gaf een beschrijving en afbeeldingen. Daaruit kon ik opmaken dat ook de ééncelligen in mijn stalen vermoedelijk deze soort waren. Fonds en Eisma beschrijven onder meer het snelle verkleuren van rood naar groen van hun stalen. Een zoektochtje op het internet leverde additionele afbeeldingen en informatie op zodat ik al gauw de Belgische vondst met zekerheid als *Mesodinium rubrum* (Lohmann, 1908) kon determineren. Vooral een Zweeds fytoplanktonsite <http://marbot.gu.se/sss/others/> leverde een mooie foto op van een levend exemplaar. Een hele prestatie gezien de korte levensduur en de beweeglijkheid van deze ciliaat. *Mesodinium* is zeer klein, zowat 20 µm maar grotere exemplaren komen

ook voor. Karakteristiek is de centrale ciliëngordel die het organisme als het ware in 2 helften verdeelt. In bovenaanzicht zie je dat dan als een soort krans. Maar de ciliaire structuur is ingewikkelder en in feite alleen te bestuderen bij levende exemplaren. Het is een heel fragiel organisme en het snelle uiteen vallen bij microscopisch onderzoek wordt door verschillende onderzoekers gemeld. Fenchel (1968) vermoedde dat *Mesodinium* niet bestand is tegen de druk van een dekglaasje. De kleurverandering van rood naar groen worden ook dikwijls beschreven. Als kleurstoffen, gesitueerd in de chloroplasten van de in *Mesodinium* aanwezige algen, vond men chlorofyl a, in mindere mate chlorofyl c, α -caroteen en phycoerythrine (Taylor *et al.*, 1971). De laatste 2 zijn rode kleurstoffen. In geen van de door mij geraadpleegde artikelen kon ik een antwoord vinden op de toch wel intrigerende vraag naar de oorzaak en het mechanisme van die snelle kleurverandering.

Uit de literatuur kon ik afleiden dat *Mesodinium rubrum* in verschillende opzichten een speciaal organisme is. Zo heeft het mitochondriën – celorganellen die in staat zijn om energie te produceren – die lijken op die van dierlijke organismen, maar het heeft ook chloroplasten waarmee het in staat is om direct energie uit

zonlicht te gebruiken. Echter, Mesodinium is niet in staat om zelf chloroplasten aan te maken. Daartoe neemt het algen op – hoe weet men nog niet goed, want Mesodinium heeft geen “mond” – waarna de ciliaat de chloroplasten van de algen gebruikt voor zijn eigen fotosynthese. Vroeger dacht men aan een soort symbiose tussen alg en ciliaat (Hibberd, 1977), maar Gustafson *et al.* (2000) toonden in een recente studie, gepubliceerd in Nature, aan dat er in dat verband beter van organellenroof kan gesproken worden.

Mesodinium rubrum is een echte ubiquist. Het komt wereldwijd voor zowel in polaire als equatoriale gebieden en zowel in brakke, estuariene als in mariene milieus. Het veroorzaakt regelmatig red tides. Het is geen giftige soort en red tides veroorzaakt door deze soort zijn dan ook ongevaarlijk. Ze zijn typisch voor de nazomer en het begin van de herfst. Red tides veroorzaakt door Mesodinium kunnen spectaculair zijn en worden dan ook regelmatig beschreven (Taylor *et al.*; 1971). Darwin beschreef, in zijn verslag van zijn reis met de Beagle, een red tide, hoogstwaarschijnlijk veroorzaakt door Mesodinium, ter hoogte van Chili in 1839. Van onze kust zijn er bij mijn weten nog geen gemeld. Van Nederland is er het artikel van Fonds en Eisma (1967) en, uit ongeveer

dezelfde periode, de meldingen van Bakker (1966; 1976) van het massale optreden van Mesodinium in het Veerse Meer. Mogelijk komen die meer voor dan vermoed en schrijft men ze toe aan bloei van Noctiluca. Als een Mesodinium bloei in het marien milieu optreedt, dan heeft die meestal plaats in de zeegebieden verder uit de kust, in zogenaamde opwellingsgebieden, waar kouder water aan de oppervlakte komt. Maar in feite hebben ze meer te maken met een uitzonderlijke toevoer van zeer voedselrijk water (vooral dan van fosfaten??). Dit zet dan op één of andere wijze de explosieve ontwikkeling van Mesodinium in gang. Hoe dat dan precies in zijn werk gaat heb ik niet kunnen achterhalen. Mogelijk gaan in eerste instantie de algen (nog vrijlevende? of de al in Mesodinium aanwezig?), nodig voor de verdere ontwikkeling van Mesodinium, zich massaal ontwikkelen. Vooral rustig weer speelt bij een massale bloei een cruciale rol. Inderdaad worden Mesodinium bloeien meestal waargenomen tijdens periodes van warm en kalm weer (oa Fenchel, 1968; Fonds en Eisma, 1967). Een hoge temperatuur zou een bijkomende gunstige factor zijn maar niet essentieel. In de vlekken zijn de gemeten waarden voor chlorofyl a en primaire productie enorm hoog, van de hoogste ooit waargenomen in

mariene milieus (Gustafson *et al.* 2000). Wanneer er meer wind is worden de vlekken uiteen gedreven waardoor ze minder opvallen. Toch is zelfs dan *Mesodinium* dikwijls een belangrijk primaire producent. Ze

blijkt zelfs het hele jaar door aanwezig te zijn.

Kortom, de ciliaat *Mesodinium rubrum* is en blijft een merkwaardige geval. En ondanks de vele studies blijven nog heel wat zaken onopgehelderd.

Summary

On the 28th of August 2001, the MUMM surveillance aircraft made observation of a very intensive and extensive red tide around the anchorage area in front of Zeebrugge.

The red tide was caused by the ciliate *Mesodinium rubrum*. When intact, these organisms are of an intense red colour. When they break up, they immediately turn to green.

Literatuur

- Bakker, C., 1966. Een protozo in symbiose met algen in het Veerse Meer. *De Levende Natuur*, 69(7/8): 180-187.
- Bakker, C., 1976. Massale ontwikkeling van ciliaten met symbiontische algen in het Veerse Meer. *De Levende Natuur*, 70(7/8): 166-173.
- Fenchel, T., 1968. On "red water" in the Isefjord (inner Danish Waters) caused by the ciliate *Mesodinium rubrum*. *Ophelia*, 5: 245-253.
- Fonds, M. & D. Eisma, 1967. Upwelling water as a possible cause of red plankton bloom along the Dutch coast. *Netherlands Journal of Sea Research*, 3: 458-463.
- Gustafson, E., D. K. Stoecker, D. Johnson, W. F. Van Heuelem & K. Sneider, 2000. Cryptophyte algae are robbed of their organelles by the marine ciliate *Mesodinium rubrum*. *Nature*, 405: 1049-1052.
- Hibberd, D. J., 1977. Observations on the ultrastructure of the cryptomonad endosymbiont of the red-water ciliate *Mesodinium rubrum*. *Journal of the marine biological Association of the United Kingdom*, 57: 45- 61.
- Taylor, F. J. R., D. J. Blackbourn & J. Blackbourn, 1971. The red-water ciliate *Mesodinium rubrum* and its "incomplete symbionts": a review including new ultrastructural observations. *Journal of the Fisheries Board of Canada*, 28: 391-407.

Oproep! Grote stranding levende *Lutraria angustior* aan de Belgische Westkust

22622

M.-Th. Vanhaelen

Tijdens de herfst 2001, en vooral na de zware storm van 8 en 9 november, met windkracht 11 en rukwinden tot 140 km/uur uit West tot Zuidwest heeft er zich een verrassende, omvangrijke stranding voorgedaan van levende otterschelpen *Lutraria angustior* (fig. 1) op de stranden van de Westkust. Graag vernemen we alle waarnemingen van deze, op de Vlaamse Banken levende, maar tot nu toe eerder zeldzaam aanspoelende bivalve. Gelieve de volgende gegevens te vermelden: Datum, vindplaats, aantal, toestand (levend, dood, leeg, losse klep), afmetingen (min. EN max. lengte) en naam van de vinder. Belangrijk ook te vermelden of de vondsten effectief verzameld en geteld werden, of het aantal exemplaren geschat werd en de schelpen niet meegenomen werden, dit om dubbele tellingen of overlappingsen uit te sluiten.

Een samenvattend relaas krijgt u dan in het volgend nummer van De Strandvlo.

E-mail: HildePanneels@freegates.be of bestuur@strandwerkgroep.org

Telefoon: Panneels-Vanhaelen M.-Th. 02/251.86.56 (do., vr., za.)

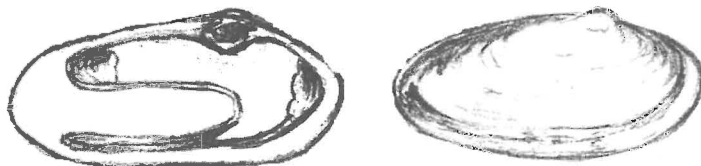
Of 058/51.86.15 (zo., ma., di., wo.)

Ofwel opsturen naar Panneels-Vanhaelen Marie-Thérèse
 Lindegaarde 3
 1830 Machelen

of bezorgen : Ter Yde 1
 Pylyserlaan (Bus 1)
 8670 Oostduinkerke (Koksijde)

Bij voorbaat hartelijk dank voor de medewerking.

Fig. 1. *Lutraria angustior*

Wat zijn wieren? De perceptie van (mariene) biologie in de media

22623

Guido Rappé

Als ik, een traditie die ik van thuis heb meegekregen, op zondagmorgen boterkoeken ga halen bij de enige bakker in het dorp, neem ik wel eens de gratis krant De Zondag mee. Zo ook zondag 4 november 2001. Daarin op blz 23, editie Gent, onder de kop MEDIA, een interview met Tessa Vermeiren, hoofdredactrice van Weekend Knack, een dame die de laatste tijd wel meer in de media, d.i. buiten haar eigen medium, verschijnt. Daaruit de volgende citaten, waarvan ik mag veronderstellen dat de interviewer tamelijk letterlijk de woorden van de geïnterviewde weergeeft: “..., we graven in de diepte. Ik durf gerust zeggen: oppervlakkigheid is ons vreemd.” en een paar regels verder “Weekend Knack wordt gemaakt door het zelfde type mensen die ook het blad lezen: mensen met diepgang.”

Dat zijn allemaal nobele principes en streefdoelen, hoewel ik, als ik zoiets lees, onwillekeurig moet denken aan Vlaamse no-nonsense gezegden als “eigen lof stinkt” of in andere bewoordingen “goede wijn behoeft geen krans”. Bovendien, als zo’n redactrice zegt dat zij en haar medewerkers diepgang hebben en

oppervlakkigheid hen vreemd is, moeten zij dat ook op het terrein waarmaken natuurlijk, anders zijn dat wel erg loze beweringen.

Ik was eigenlijk niet van plan om hier enige aandacht aan te geven, ware het niet dat datzelfde weekblad kort tevoren een artikel had gepubliceerd dat lijnrecht het tegendeel bewijst van de fraaie bewoordingen hierboven.

Ik doel op de ‘special’ Culinair (Weekend Knack nr 43 van 24 tot 30 oktober 2001), meer bepaald het artikel “Wieren, groenten uit de zee”. Daarin struikel ik over de fouten, ongeoorloofde suggesties en inconsequenties. Ik overloop ze even en probeer u eventueel met een parallel voorbeeld te wijzen op de ‘diepgang’ van de vergissing.

1. Zoals het een goede titel voor een informatief stukje journalistiek betaamt, moet de vlag m.i. de lading dekken. Dat is niet zo, want het artikel gaat over meer dan alleen maar wieren. Een kleine ingreep in de kop, wieren EN ANDERE groenten uit de zee, had nochtans volstaan.

2. Op blz 66, 2de paragraaf, regel 4 “...*Porphyra tenera* of roodwier...”

Dat is zoveel als zeggen "Homo sapiens of chordadier". U leest het goed, chordadier, niet gewerveld dier, niet zoogdier, niet primate, niet mens. De journalist synonimiseert het laagste hiërarchisch niveau met het hoogste. Het geslacht *Porphyra*, dat ook aan onze kust met meerdere soorten voorkomt, en waarvan de genoemde soort op wereldvlak het meest gekweekt wordt, is één van de weinige wieren die een goed ingeburgerde Nederlandse naam heeft: purperwier. Het behoort, samen met enkele duizenden andere soorten, tot de groep van de roodwieren of Rhodophyta. Zoals u wellicht weet, hebben alle gekende organismen een wetenschappelijke naam, bedoeld om ondubbelzinnige communicatie, binnen de eigen taal en over de talen heen, mogelijk te maken. In de menselijke omgang veel opduikende organismen hebben ook een Nederlandse naam verworven. Daarnaast sluipen de gebruiksnamen vanuit andere talen (hier Japans, Chinees, Iers) of subculturen (hier exotische keukens) ook nog eens onze moedertaal binnen. Zo krijg je situaties als deze, *Porphyra* is purperwier is nori, allemaal erg verwarrend. Zou het niet simpeler zijn altijd en overal de éénduidige wetenschappelijke naam te gebruiken? Dan hadden rare woorden als wakame, dulse, kombu, carrageen-zeemos, arame en veel andere

vermeden kunnen worden. Maar allicht sta ik hier in de woestijn te preken.

3. Op blz 66, 3de pragraaf, 2de alinea, regel 1-2 "Traditionele fijnproevers zijn nog niet helemaal overtuigd van de merites van wieren. Het meest algemeen gewaardeerd is zeekraal ..." en blz 68, kadertekst, 4de laatste regel "... zeekraal en ander wier..."

Hier wordt het pas echt gortig. Ik kan alleen maar concluderen dat de gehanteerde definitie van 'wier' in het artikel iets is van de strekking: het heeft met de **zee** te maken, het is **eetbaar** en het is **geen beest**. Zeekraal is namelijk helemaal geen wier, net zomin als zeeaster (zie 4) en u en ik. Alsof in een artikel over stoelen en tafels plots ook - ik zeg maar wat - een kurkentrekker opduikt, op basis van een simplistische associatie: een kurkentrekker pleegt wel eens op een tafel te liggen. Eigenlijk ben ik niet eens tevreden met deze associatie; ze drukt niet sterk genoeg uit wat ik wil zeggen. Zeekraal is een landplant, een zaadplant, een bloemplant, zoals de roos in uw tuin. Wieren hebben daar geen uitstaans mee, net zomin als een tandenstoker iets met een ruimte-satelliet te maken heeft (dat lijkt er al beter op, als beeld).

4. Op blz 68, 2de alinea, regel 1 en verder, waar het gaat over zeeaster (de

journalist geeft er wel de wetenschappelijke naam bij, een lovenswaardige geste), wordt het niet letterlijk gezegd, maar door de hele context gesuggereerd dat het ook hier zou gaan om een wier. Uit het vorige punt weet u al dat dat niet zo is. Misschien heeft de journalist, als hij een tuin heeft, er naast rozen, ook asters staan, met hun violette of lichtpaarse bloemen. En ja, zonder het wellicht te beseffen: hij heeft zeker wieren in zijn waarschijnlijke tuin, maar asters horen daar niet bij. Bovendien geeft de heer van Doveren zichzelf en de lezer - blijkbaar onbewust - een voorzet om tot een beter inzicht te komen, in de laatste regel van dezelfde alinea "Aan de VUB zocht men naar rassen die veel zaad produceren". Wieren produceren geen zaden, maar sporen.

Ik zou mij als lezer, als 'mens met diepgang' in de bewoordingen van de hoofdredactrice, in elk geval meer au sérieux genomen voelen, als teksten, waarvoor de redactie duidelijk niet de expertise in huis heeft, eens zouden voorgelegd worden aan een kritische corrector.

Dit artikel doet mij denken aan andere dergelijke voorvallen, zoals dat interview op televisie, ergens in het voorjaar van 2000, in verband met nieuwe regelgeving rond het gebruik van het giftige TBT (tributyltin) in

'anti-fouling' verven. Daarin vertelde de geïnterviewde minister, nota bene mevrouw Magda Aelvoet van AGALEV, dat dat verven waren die dienen om de begroeiing van 'mos' op scheepsrompen te weren. Nu groeit er op scheepsrompen vanalles: bacteriën, wieren, zeepokken, eendenmossels, mosdiertjes, hydropoliepen, anemonen, tweekleppigen, tunicaten,... maar geen mossen. Van een minister van een 'groene' partij, zou je toch wat meer kennis van de natuur mogen verwachten.

Ook de kwakkels die telkens weer in de kranten verschijnen als er eens een walvis aanspoelt, doen mij mijn wenkbrauwen fronsen.

Zouden wij, natuurliefhebbers en, zonder pretentius te klinken, toch een beetje -kenners, de enigen zijn die ons zo dikwijls moeten ergeren? Zouden de haren van chemici, natuurkundigen, geografen, historici, taal-liefhebbers, kunstliefhebbers, muziek-liefhebbers, boekenliefhebbers, film-liefhebbers, toneelliefhebbers, dans-liefhebbers, modeliefhebbers, architectuurliefhebbers, meubelliefhebbers, antiekiefhebbers... ook zo dikwijls ten berge rijzen, bij het lezen van onzin op hun vakgebied? Wat moet dat niet betekenen bij extrapolatie over alle onderwerpen van een nummer of een volle jaargang van een blad als dit, als ik mezelf als maat

mag nemen voor een lezer met enige elementaire kennis op een bepaald terrein?

Worden wij constant door de media als kleuters beschouwd? Of zijn de kleuters de journalisten zelf, die hun huiswerk niet meer willen maken?

Dat is natuurlijk geen gemakkelijke oefening. Wijsheid omhelst ook het zicht hebben op de eigen beperkingen en weten wanneer je best eens iemand anders raadpleegt. Maar hoe kun je weten wat je niet weet over een onderwerp waarvan je niet weet dat je onwetend bent? Zo zit het brein van veel journalisten nu eenmaal niet in mekaar: ze schrijven over alles, dus denken ze ook dat ze alles weten. Het land van de blinden waarin Eenoog koning is, met de medewerker als koning, waarin de eindredactie blind gelooft?

Of overdrijf ik? Misschien heeft dit alles alleen maar te maken met het *dédain* waarmee het mooie vak biologie in het algemeen en de kennis van fauna en flora (de biodiversiteit) in het bijzonder in het secundair onderwijs c.q. de maatschappij behandeld wordt. Vergeleken met biologie, het meest complexe van de wetenschappen, zijn de vakken chemie en fysica de simpelheid zelf, maar krijgen ze wel veel meer aandacht en uren. Bovendien loopt het

in het biologie-onderwijs vol met leerkrachten die niet gekwalificeerd zijn, misschien wel op papier maar dikwijls niet in de praktijk: scheikundigen, fysici, geografen, leraars L.O. en andere, die er die paar uurtjes biologie eventjes bijnemen (met mijn excuses aan diegenen die wel de moeite doen zich in te werken; ze bestaan, maar het zijn eerder uitzonderingen). Leerlingen hebben recht op een vakman/vrouw voor elk vak. Tot overmaat van ramp is precies dat onderdeel van de biologie, de 'natuurlijke historie' of kennis der natuur, dat handelt over fauna en flora (classificatie en systematiek) en hun relaties (ecologie) het enige dat niet meer in alle richtingen van het secundair onderwijs geprogrammeerd wordt. Dat was ooit anders, maar het heeft enkele jaren terug plaats moeten ruimen, inderdaad, ten voordele van chemie en fysica (blijkbaar is de industrie een betere lobbyist). Nochtans raakt precies dit programma-onderdeel aan maatschappelijk zeer relevante thema's, als natuurbehoud, landbouw, tuinieren, ruimtelijke ordening en milieuvervuiling (op lokaal en globaal niveau), gezondheid, voeding en culinaire journalistiek, om er maar een paar te noemen.

Literatuur

van Doveren, P., 2001. Wieren, groenten uit de zee. Weekend Knack, nr 43: 64-68.

Bij deze wil ik graag een oproep lanceren om mij dergelijke berichten van 'biologisch analfabetisme' uit de media te signaleren, met duidelijke bronvermelding: het knipsel of een kopie ervan uit de geschreven pers, de nodige details als het de audiovisuele pers betreft (zender, datum, naam en uur van het programma, namen van betrokkenen,...). Een aantal van de sappigste of frappantste verhalen lenen zich wellicht voor een bloemlezing af en toe. Dank bij voorbaat.

**Kapelstraat 3
9910 Ursel**

Literatuur

Han Nijssen, 2001. Veldgids Zeevissen. Stichting KNNV Uitgeverij, Utrecht, 184 blz.

12,5 x 21 cm, gebonden, harde kaft, kleurenfoto's. ISBN 90 5011 139 4. Prijs 24.50 EUR

Onlangs verscheen als veldgids bij de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging een boekje over de zeevissen, met kleurenfoto's. De reeks Veldgidsen van de KNNV zijn, over het algemeen, gidsen van handig formaat en in het leven geroepen om de drempel voor natuurstudie van de betreffende groepen te verlagen door gebruik te maken van een aangename layout en aantrekkelijke afbeeldingen (kleurenfoto's in plaats van de ietwat saaie pentekeningen in veel sleutels). Er zijn ondertussen deeltjes verschenen over korstmossen, mossen, vaatplanten, libellen, dagvlinders en diersporen. De kwaliteit van de boekjes is erg uiteenlopend. Persoonlijk vind ik het oudste, dat van de dagvlinders, nog altijd het beste (degelijke informatie, volledigheid). Het laatste, dat van de 'Nederlandse flora' (bedoeld worden eigenlijk de vaatplanten), werd niet unaniem op gejuich onthaald.

Ook het huidig deeltje heeft ontegensprekelijk belangrijke kwaliteiten, maar beantwoordt niet

helemaal aan de verwachtingen. Dat het deeltje zeevissen nr 14 is in de reeks, terwijl er naar eigen zeggen eerder nog maar zes verschenen, heeft er misschien iets mee te maken: het mag een goede conceptie geweest zijn, maar de boreling is prematuur ter wereld gekomen.

De auteur is geen onbekende: hij is (co-)auteur van alle overzichten van Nederlandse zeevissen van de laatste 35 jaar en beheerder zeevissen geweest van één van de twee grote zoölogische collecties in Nederland, deze van de Universiteit van Amsterdam. Het boekje laat 130 soorten zeevissen de revue passeren die tussen 1946 en 2000 binnen de Nederlandse twaalfmijlszone en de Waddenzee zijn aangetroffen. Soorten die slechts éénmaal werden gevangen of die alleen gekend zijn van levend of dood aangespoelde exemplaren zijn niet opgenomen. Na een voorwoord en een inleiding van 5 bladzijden (deel 1) volgt het eigenlijke overzicht. Dat begint (deel 2) met wat uitleg over de lichaamsbouw en een lijst van de opgenomen soorten, met ver-

melding van hun plaats in de systematiek (familie, orde en hogere niveaus). Dan komt de determinatiesleutel tot de families (deel 3). Deel 4 heet 'Determineersleutels tot geslachten en soorten' en vormt de hoofdmoot, met de beschrijving, wat biologische uitleg en een afbeelding (meestal een kleurfoto) van elke soort. De rest van het boekje beslaat nog eens 4 delen: een literatuurlijst (1 blz), een gezamenlijke index van de wetenschappelijke en Nederlandse namen, een verklarende woordenlijst (2 blz) en nog een index, nu op (het eerste element van) de Nederlandse naam, met vermelding van de wetenschappelijke naam en auteur en jaar.

Hoewel het boekje een handig formaat heeft en aantrekkelijk oogt, heb ik, zoals hoger al gemeld, problemen met de ontwikkeling na de conceptie. Voor de leek, en als eerste kennismaking met zeevissen, kan dit boekje wellicht volstaan. Maar voor de geïnteresseerde liefhebber, zoals u en ik, is dit boekje mossel noch vis. Het is geen overzicht van de zeevissen die tot nog toe op natuurlijke wijze in de Nederlandse kustwateren zijn aangetroffen in de 2de helft van de 20ste eeuw. Het is ook geen gids voor de prooidieren van de Nederlandse vissers, of de visafslag of de producten van de viswinkel, met zijn steeds grotere globalisering. Het uitgangspunt was duidelijk het eerste,

maar het bevat er een eigenzinnige selectie uit. De auteur geeft weliswaar de criteria aan die hij gebruikte voor de selectie (zie hoger), maar zondigt er zelf tegen op p. 68, waar hij bij de Koningsvis vermeldt "slechts bekend van aangespoelde exemplaren". Bovendien lijkt het andere criterium ook erg arbitrair. Niets zegt dat een soort die twee keer is aangetroffen in de Nederlandse wateren er vaker voorkomt dan een soort die slechts gekend is van één vangst. De trefkans bij zeldzame soorten is gewoon te laag. Waren deze soorten wel opgenomen geweest, dan beschikten wij nu weer over een up-to-date overzicht van dit belangrijke fauna-element, de zeevissen van Nederland. De rest van mijn opmerkingen vallen vooral onder de noemer 'slordige redactie'. Tenminste, dat is toch wat ik hoop, dat een aantal fouten daaraan zijn toe te schrijven. Raadpleging van p. 2 leert dat de eindredactie is gedaan door een mevrouw Jeanette van Leeuwen van de firma 'Second Opinion'. Misschien was een second opinion elders beter geweest. Zijn de foto's uit het boek afkomstig van de mensen die op het titelblad worden vermeld of zijn ze van Rob Leeuwis of staan de fotografen van het titelblad onder beheer van Thalassa Pictures? De tekeningen mogen dan wel uit "De vissen van Nederland" komen, maar er wordt toch wel losjes omgesprongen met de waarheid. De

meeste tekeningen van zeevissen in dit vorig boekwerk komen uit de eerdere twee overzichten van zeevissen van Nederland, indertijd verschenen als Wetenschappelijke Mededeling van het KNNV. En deze kwamen dan weer bijna uitsluitend uit het boek van Max Poll (1947). De uitgever van dit laatste werk, het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen te Brussel, kan zich bovendien niet herinneren ooit toestemming te hebben verleend voor overname van deze tekeningen. Tot daar, maar dan beweren dat de tekeningen van Nederlandse origine zijn, gaat toch wel ver.

De verspreidingskaartjes van Marcel Ehrencroon zijn erg benepen uitgevallen. Op dit formaat hebben ze voor een klein zeegebied als de Nederlandse kustwateren weinig zin. Ze hebben ook niet de aandacht gekregen die ze verdienen, als je ze dan toch gebruikt. Komt de wijting echt pas enkele mijlen uit de kust voor, behalve in de Wadden? Konden de estuariene soorten geen blauw streepje Westerschelde krijgen? En wat met het voorkomen van zeevissen in de andere, al dan niet afgesloten, zeegaten: Veerse Meer, Oosterschelde, Grevelingen, IJsselmeer,...? Met de 'fotografie omslag' gaat het goed fout. De grote foto toont niet een zeebaars, maar een pitvis. De kleine foto heeft beduidend meer weg van

een hondshaai dan van een vijfdradige meun.

De vermelding van "het voormalige Delta Instituut te Yerseke" op p.9 is dubbelzinning. De lezer zou kunnen denken dat dit instituut niet meer bestaat. Dit is niet het geval. Het is een bloeiende instelling die alleen van naam is veranderd (Centrum voor Estuarien en Marien Onderzoek, één van de vestigingen van het Nederlands Instituut voor Oecologisch Onderzoek, NIOO-CEMO, - tenzij ook deze naam weeral gereformeerd is).

De systematische lijst, op p. 12 en verder, drukt de Nederlandse naam telkens netjes in vetjes af, behalve bij zwarte en Groenlandse haai, blonde en gevlekte rog, zwarte vis en schar. In dezelfde lijst worden de Toonhaaien gedwongen een toontje lager te zingen, want ze staan als familie tussen de soorten.

De determineersleutel tot de families laat ook een paar steken vallen. Op p. 18 wordt onder nr 10 een spiegeling van de makreelhaai, met anaalvin, van de vorige bladzijde gebruikt om de groep van de zwarte haaien, zonder anaalvin, te illustreren. Onder nr 15 worden aangegeven dat bij de platvissen de kant die de ogen gekregen heeft een belangrijk kenmerk is. Toch slaagt men er in tot vier keer toe een foute figuur af te

beelden. Zowel de lijntekeningen van tarbot (p. 18) en schol (p. 19), als de foto's van tongschar (p. 164) en Franse tong (p. 168) zijn gespiegeld.

In het algemeen vallen de foto's wel mee, maar soms laat de keuze en kwaliteit ervan te wensen over.

De ruwe haai op p. 30 heeft ofwel net een flinke maaltijd binnen of is hoogzwanger. De vis ziet er normaal veel gestroomlijnder uit. De staart van de doornhaai op p. 38 is gekwetst (afgebeten?). De visjes op p. 54 zien er eerder jonge haring uit (of sprot; het is op de foto moeilijk te zien), maar zijn zeker geen ansjovis. De foto op p. 60 toont een beschadigde Fint. De wijting op p. 76 ziet er niet erg gezond uit. De schelvis op p. 78 laat nauwelijks de karakteristieke donkere vlek onder de eerste rugvin zien. Net zoals de haringen op p. 56, glanst de schelvis te veel en is hij te blauw afgedrukt. De goudharder op p. 86 (net zoals enkele haaien en kabeljauwachtigen) is dan weer te rood. Op veel foto's zijn de vinnen, dikwijls zeer belangrijk voor een correcte identificatie, niet of nauwelijks te zien. Ook de foto van de glasgrondel (p. 148) heeft niet veel te bieden.

De blauwe wijting (p. 77) en de Noorse zandspiering (p. 132) zijn helemaal niet afgebeeld. In het laatste geval is dat jammer, omdat op de foto van de zandspiering (p. 132), soort

waarop de Noorse goed lijkt, niet veel is te zien.

Hoewel ik de teksten per soort nog niet grondig heb nagelezen, toch een paar losse opmerkingen. De Groenlandse haai (p. 37) is niet alleen sledehondenvoer, maar ligt in IJsland in de warenhuizen voor menselijke consumptie. Verwijzen naar 1976 om aan te tonen dat de braam niet zeldzaam is (p. 117), lijkt wat gechargeerd. Het betrof toen een invasie zonder voorgaande, die zich ook achteraf op die schaal niet heeft herhaald.

De literatuurlijst is beperkt tot twee grote standaardwerken en de belangrijkste referenties voor Nederland en enkele landen uit de omgeving. Het is jammer dat als enige Belgische referentie het sterk achterhaalde werk van Max Poll wordt opgenomen. In 1986 is een checklist en in 1988 een up-to-date en geïllustreerd overzicht gemaakt van de Belgische zeevissen. Deze publicaties zijn indertijd aan de auteur van de veldgids toegestuurd én aangekomen.

In de verklarende woordenlijst staan zetfouten onder 'hom' en 'levend-barend'.

De lijst in deel 8 is eigenlijk redundant, tenminste als men de auteur(s) en jaartal aan de wetenschappelijke naam in het systematisch overzicht op p. 12 en verder, en/of bij

de soortbeschrijvingen, zou hebben toegevoegd. Alfabetisch waren ze reeds terug te vinden via het register.

Besluitend moet ik helaas stellen dat achter het aantrekkelijke uiterlijk een overhaastig stukje werk schuilt. Naast wat men detailkritiek zou kunnen noemen (maar elke eindredacteur die zichzelf respecteert onwaardig) zijn er toch ook ernstige fouten gemaakt en kansen gemist. Over dit laatste wil ik nog het volgende kwijt. Onderstaande Belgische auteurs zijn al een tijdje een volledig vernieuwde en geïllustreerde uitgave over de Belgische zeevissen aan het voorbereiden. Hadden wij geweten dat in Nederland diezelfde plannen liepen, dan hadden wij de handen in mekaar kunnen slaan en een Benelux-uitgave kunnen maken

(hoewel de bijdrage van Luxemburg in deze wellicht verwaarloosbaar is).

Voor de geïnteresseerde die dringend een overzichtelijk Nederlandstalig boekje over zeevissen zoekt dat zo dicht mogelijk aansluit bij onze fauna kan ik deze titel aanbevelen. Als het iets meer mag zijn, kunt u overwegen om de onlangs herwerkte (ex-Elseviers)gids van Muus et al. (1999) aan te schaffen, die meer dan het dubbele aantal soorten afbeeldt in duidelijke kleurafbeeldingen. Afgezien van de Baillon's lipvis zijn alle soorten uit de Veldgids er ook in opgenomen.

Als u nog even geduld kunt oefenen, wacht dan op de heruitgave van de onderstaande titel uit 1988, die specifiek betrekking heeft op de Belgische situatie.

Literatuur

- Muus B.J., J.G. Nielsen, P. Dahlstrom & B.O. Nyström, 1999. Zeevissen van Noord- en West-Europa. Schuyt & Co, Utrecht, 338 p.
- Rappé G. & E. Eneman, 1986. De Zeevissen van de Belgische kust. Strandvlo, 5 (extra nr2): I-III, 1-48.
- Rappé G. & E. Eneman, 1988. De Zeevissen van België. Uitgave Strandwerkgroep, Oostende 1988.

Guido Rappé
Kapelstraat 3
9910 Ursel

Helmut Debelius, 1998. Vissengids Middellandse Zee en Atlantische Oceaan. VIP MEDIA, Breda, 305 p. ISBN 90-70206-61-7. c. 40 Euro

Dit is een vissenboek dat een beetje buiten het normale circuit valt. Het is niet nationaal geïnspireerd, zoals veel faunistische titels. Het is niet geschreven door een marien bioloog. Het is niet uitgegeven door een klassieke uitgever van ons taalgebied. De auteur is een gedreven duiker en onderwaterfotograaf. Het boek is oorspronkelijk Duits en in vertaling uitgebracht door de uitgever van het Nederlandse tijdschrift '*duiken*'. Dat lijkt dan ook het doelpubliek te zijn: de reizende duiker. Het boek beslaat het beduikbare gebied van het oosten van de Atlantische Oceaan, met onbegrip van de Middellandse Zee: van Skandinavië en Spitsbergen tot Zuid-Afrika, van het Iberisch schiereiland tot de Zwarte Zee en Israël, met opnamen van de oceanische eilanden(groepen) de Azoren, Madeira, de Canarische eilanden, de Kaapverdische eilanden, St Paul's Rock, Ascension en St Helena. Door het grote gebied dat het boek bestrijkt kan het onmogelijk volledig zijn. Het bevat meer dan 800 kleurenfoto's uit het IKAN-Unterwasserarchiv, Frankfurt. Het aantal behandelde soorten schat ik op een zeshonderdtal. Voor leden van de strandwerkgroep is dat dan ook de

belangrijkste verdienste van het boek: het biedt een uitgebreid fotoarchief, niet alleen van soorten van bij ons, en is tegelijk een kennismaking met de visfauna van de ons omringende gebieden. Ik heb een kleine test gedaan over de bedekkingsgraad voor onze fauna en de kwaliteit van de foto's aan de hand van dat andere recente fotoboek, de Veldgids zeevissen. Van de rondbekken staat alleen de niet bij ons aangetroffen slijmprik er in. Van de kraakbeenvissen staan 10 van de 12 haaien en 7 van de 8 roggen afgebeeld. Bij de kabeljauwachtigen staan 11 van de 13 soorten in Debelius. Bij de platvissen is dat 12 van de 14. Een belangrijk verschil in verband met de foto's ligt in het feit dat deze bij Debelius bijna altijd in het veld zijn gemaakt, terwijl deze van de Veldgids dikwijls van aquaria afkomstig zijn of op het droge gemaakt. Van de gemeenschappelijke haaien konden de foto's van de Veldgids mij 2 maal, deze van Debelius 7 maal meest charmeren. Bij de roggen en de platvissen was de keuze moeilijker te maken, vooral omdat het karakter van de foto's sterk verschilt: fotografisch mooi (vooral Debelius) versus kenmerkend (vooral

de Veldgids). Bij de kabeljauw-achtigen wint Debelius opnieuw met 8-2.

De systematische revue wordt hier en daar onderbroken door een fotografische reportage, dikwijls rond reproductie of typisch gedrag van bepaalde soorten.

De teksten van de vertaling zijn wellicht niet nagelezen vooraleer ze naar de drukker zijn gegaan en ook niet na de drukproef. Ze staan bol van

de tikfouten en kromme zinnen (wat is dat toch met die redacteurs van vandaag?). Ook laat de vertaler zich nogal eens verleiden tot het letterlijk vertalen van de Engelse of Duitse naam voor vissoorten die al een Nederlandse naam hadden.

De grote verdienste van het boek ligt duidelijk bij de plaatjes, dikwijls van zelden of nooit voorheen gefotografeerde soorten. Een referentiewerk voor uw bibliotheek.

Guido Rappé
Kapelstraat 3
9910 Ursel

POEZIE

Prentjes van de zee

Voor Emilio en Manolo

De zee
wil haar deksel
oplichten.

Koralen reuzen
duwen omhoog
met hun ruggen.

En in de gouden grotten
oefenen de sirenen
een liedje dat het water
in slaap sust.

Zien jullie hun kelen
en schubben?

Pak jullie lansen
oog in oog met de zee.

Frederico García Lorca
uit: Suites
vertaald door **Bart Vonck**
uitgeverij: **Meulenhoff Amsterdam, 1998**

De Strandwerkgroep is lid van:
Vzw Natuurpunt
Bond Beter Leefmilieu

natuurpunt

Jeugdherberg "De Ploate"

Langestraat 82, 8400 Oostende
Tel. 059/80.52.97

Verzorgt voor u:

- ❖ Natuureducatief maatwerk voor individuele leden, gezinnen, groepen en scholen (volgens leeftijdsgroepen, budget en aangevraagd thema).
- ❖ Volledige uitgewerkte dag, halve dag uitstappen en meerdaagse verblijven.
- ❖ Geleide strandwandelingen.
- ❖ Inrichten van studiedagen, kadervorming, congressen, seminaries en vergaderingen.
- ❖ Alles inbegrepen-programma's: volpension accommodatie, uitstappen, opdrachten, werkbladen, didactisch en educatief materiaal, documentatie en een degelijke begeleiding door onze gidsen.
- ❖ Groene winkel, natuur-infocentrum en vogelasiel.

SIGHTS OF NATURE

DE PUTTER

Nieuw adres !!!

Pieter de Conincklaan 108
8200 Brugge - Sint Andries
 Tel.: 050/31.50.01 - Fax : 050/31.68.47

Het adres voor de natuurliefhebber :

- Verrekijkers
- Sterrekijkers
- Telescopen
- Statieven
- Loupen
- Sportieve kledij
- Nestkassen
- Microscopen
- Kompaspen
- Laarzen
- Geschenkartikelen

Bezoek onze Showroom. Je vindt er de grootste keuze aan optisch materiaal, aan de voordeligste prijzen
 Vergelijk en test het materiaal in een natuurvriendelijk kader. Rechtstreekse observatie in de tuin.

Plan zie achterzijde ►

